

kelen over elkaar. Dit is het minst hinderlijk als hij met kennis van zaken schrijft, over literatuur vooral, zoals in het hartstochtelijke pleidooi voor integratie van de Nederlandse en Vlaamse letterkunde, over de positie van het Nederlands in Wallonië, of als hij erg verontwaardigd is en de moeite heeft genomen zijn boosheid te kanaliseren, zoals in de vermelde open brief aan Ritzen.

In het langste artikel, over de eenheid van de Nederlandse taal, komen de tekortkomingen van De Jong het duidelijkst naar voren: van de hak op de tak springend, voorts gebruik makend van publicaties die naar het schijnt toevallig voorhanden zijn - relevante sociolinguïstische literatuur uit Vlaanderen en Nederland lijken onbekend - wordt een op zichzelf sympatiek standpunt warrig verwoord, namelijk dat Vlaanderen en Nederland dienen te streven naar één standaardtaal, en dat alle provincialisme uit den boze is. Het artikel wordt bovendien onderbroken door vele noten, die - hinderlijk - achterin het boek zijn gedrukt. Het boek van in totaal 140 pagina's bevat trouwens dertig bladzijden met noten en aantekeningen.

Kennis van zaken op het gebied van de taalkunde ontbreekt ook nogal eens. Een enkel voorbeeld, uit 'Eén veeltalig Europa'. Het Maleis, het Indonesisch (door De Jong 'Bahasa Indonesia' genoemd) en het Hebreeuws zijn 'gedeeltelijk artificiële talen' (p. 68). In welk opzicht? Ik vermoed wel wat De Jong bedoelt, namelijk dat taalbouw een belangrijke rol heeft gespeeld bij de vorming van het moderne Hebreeuws en het moderne Indonesisch, maar dit geldt voor de opbouw van alle cultuurtalen. Maar dan nog begrijp ik niet waarom in dit verband naar het Maleis wordt verwezen. De schijn wordt immers gewekt dat het Maleis een andere taal is dan het Indonesisch.

Al met al, een sympatiek boek van een onconventionele geleerde, maar voor een deel te haastig geschreven.

Jan W. de Vries

MARTIEN J.G. DE JONG, *Vadertaal en moederland, Over het Nederlands in de Lage Landen en Europa*, Davidsfonds/Clauwaert, Leuven, 1996, 148 p.

Een verstilde geschiedenis

Dat het meest recente overzicht van de geschiedenis van de Lage Landen opent met wat zonder meer een staatsieportret van de Vlaamse farmaceut Paul Janssen kan worden genoemd, is geen toeval. Janssen is, als een eigentijdse *mercator sapiens*, de geestelijke vader van dit boek, dat uitdrukkelijk bedoeld is als een exportproduct en daarom ook, behalve in het Nederlands en het Frans, in het Engels verschijnt. Over zijn motieven laten de grote woorden die het portret begeleiden niet de minste twijfel bestaan: Janssen is trots op de 'bijzonder intense beschaving' van de Nederlanden, op hun rijke culturele en economische tradities, en wil die aan zijn collega's in het buitenland leren kennen. Wat is daartoe geschikter dan een prestigieus-luxueuze, maar ook discrete uitgave van het Mercatorfonds?

De trots waarmee *De Gouden Delta der Lage Landen*, zoals de titel van de Nederlandstalige versie luidt, wordt gepresenteerd, kan echter het historiografische probleem dat elke geschiedenis van de Nederlanden aankleeft, niet verhelen: hoe het object van die geschiedenis identificeren? Gaat het om de huidige staten België en Nederland? Of om een groter gebied, dat ook Luxemburg en delen van Duitsland en Frankrijk omvat? Misschien om het Bourgondische rijk dat in de vijftiende eeuw ontstond? Het blijft een lastige kwestie, die de inleiders van dit boek ertoe brengt te verzuchten dat de Nederlanden nu eenmaal niet behoren tot de 'landen met een eenvoudige, rechtlijnige geschiedenis, waar één taal, één volk, één staat eeuwenlang een vanzelfsprekend continuüm hebben gevormd' - sprookjeslanden dus. In de slotbeschouwing van het boek wordt nog getracht van de nood een deugd te maken door de culturele en economische dynamiek van de Nederlanden juist met hun verscheidenheid in verband te brengen, maar ook dat maakt geen einde aan de verwarring over de geschiedenis van een gebied dat zoveel uiteenlopende vormen heeft aangenomen, zoveel verschillende namen gedragen.

Erg is dat allemaal misschien niet, althans voor de Vlaamse en Nederlandse lezers: zij kunnen zich wel een voorstelling van 'de Nederlanden' maken. En zo steken de tien daartoe uitgenodigde auteurs - allen gerenommeerde historici uit Noord en Zuid - zonder veel gêne van wal. In even zoveel hoofdstukken vertellen zij het verhaal van de Lage Landen, van Caesar en de Merovingers tot het twin-tigste-eeuwse België, Nederland en Luxemburg. Tot de Opstand worden Noord en Zuid

samen behandeld; daarna komen zij - behalve voor de periode 1780-1830 - in afzonderlijke hoofdstukken aan bod. De geschiedenis wordt er opgevuld met grote competentie, evenwichtig en in een rustige stijl. Helemaal vrij van anachronismen is het verhaal overigens niet, bijvoorbeeld daar waar het Brabant van de landsheerlijke tijd als 'de bakermat van de democratie' wordt opgevoerd. Even betreurenswaardig is de beperkt politieke invalshoek in sommige hoofdstukken. De meest opvallende lacune schuilt in het ontbreken van de Noord-Nederlandse achttiende eeuw in het boek, alsof er tussen Hollands Gouden Eeuw en de Patriottentijd niets vermeldenswaardigs in de Republiek is voorgevallen.

Maar dergelijke kritiek detoneert met de hooggestemde gevoelens die het boek beheersen. Het zijn gevoelens van bewondering en verwondering om de kracht en schoonheid van de voorbije beschaving. Het beeld dat eruit oprijst, is een idealiserend beeld, dat onwillekeurig verwijst naar de schets die Huizinga in 1941 van *Nederland's beschaving in de zeventiende eeuw* publiceerde. De Gouden Eeuw verscheen er als een onverklaarbaar wonder, de bloei van de Republiek als een zegen Gods. Die voorstelling tekent ook het hoofdstuk over Hollands Gouden Eeuw in dit boek, meer nog: de glans van de Gouden Eeuw heeft er zich gespreid over de hele geschiedenis van de Lage Landen. Maar tegelijkertijd is het boek doordrongen van een nostalgische geest. Het is geschreven vanuit het besef dat er een onoverbrugbare kloof ligt tussen de doordeweekse werkelijkheid van de late twintigste eeuw en de voorbije beschaving. *De Gouden Delta der Lage Landen* is inderdaad een zondagsboek. De geschiedenis is er verstild tot een dierbare herinnering.

Meer nog dan uit het corpus van het boek blijkt dat uit het vijftigtal korte bijdragen die, verspreid over het hele boek, de hoofdstukken aanvullen. Telkens gewijd aan één, welomschreven aspect van de voorbije geschiedenis - één gebeurtenis, één figuur, één oeuvre, één plaats - vormen zij samen een inventaris van het patrimonium van de Nederlanden. Zij verdichten de geschiedenis tot een reeks symbolische hoogtepunten waaraan de herinnering aan die steeds vreemder wordende beschaving zich heeft gehecht, en registreren wat uit die geschiedenis het onthouden waard wordt geacht. Zij bieden een rondgang langs de pleisterplaatsen van het geheugen van de bewoners van de Nederlanden, en tonen op die manier ook welk beeld en begrip die zich van dat gebied hebben gevormd.

Binnen die canon, zo blijkt, is er sprake van een sterk overwicht van de cultuurgeschiedenis. Bijna de helft van de korte bijdragen handelt over de architectuur en de beeldende kunsten, de literatuur en de wetenschappen. Binnen die categorie overheersen dan weer de schilderen de bouwkunst, met notities over onder meer de gotische architectuur, de vijftiende-eeuwse schilderkunst, de Vlaamse miniatuurkunst, Bosch en Bruegel, Art Nouveau en Functionalisme, Van Gogh, Ensor, Magritte en Mondriaan. Het geheugen in kwestie is dus vooral een visueel geheugen; de literatuur, hier slechts vertegenwoordigd in bijdragen over de talen en teksten uit de Vroege Middeleeuwen, de Middelnederlandse mystiek, Plantijn en - met een grote sprong door de tijd heen - Kuifje, laat er weinig sporen na. Toch bezit de cultuurgeschiedenis geen monopolie op de herinnering aan de geschiedenis der Nederlanden. Die hecht zich ook, zo tonen andere bijdragen, aan themata uit de politieke, de sociaal-economische, de religieuze en de koloniale geschiedenis, zoals de monarchie, de negentiende-eeuwse industriële ontwikkeling, de kruistochten en Kongo. Ten slotte wordt er ook een groot aantal bijdragen gewijd aan de landschappelijke structuur van de Nederlanden, aan het stedelijk leven en de confrontatie met de natuurelementen.

De keuze van de bijdragen openbaart echter niet alleen de thematische reikwijdte van het collectieve geheugen in Noord en Zuid. Zij toont ook hoe bepaalde tijdvakken uit de geschiedenis een bevoorrechte plaats in de herinnering hebben gekregen. Daarbij gaat het dan vooral om de Volle en Late Middeleeuwen, de Eeuw van Bourgondië, Hollands Gouden Eeuw, en de negentiende (voor België) en twintigste eeuw (voor Nederland). Nog opmerkelijker echter zijn de onderlinge verschillen tussen Noord en Zuid. Dat geldt bijvoorbeeld voor de landschappelijke ontwikkeling: het geheugen van het Zuiden is een stadsgeheugen (het memoreert het rebelse Gent, de metropool Antwerpen, het prinsbisschoppelijke Luik, nogmaals Gent, nu als katoenstad, en het artistieke en revolutionaire Brussel), dat van het evenwel zo verstedelijkte Noorden

overziet vooral het platteland, de polders en de dijken ('Nederland als waterstaatkundige constructie', zo luidt de titel van een van de bijdragen). Of een ander opvallend verschil: terwijl voor Nederland de Tweede Wereldoorlog als een 'centrale nationale ervaring' wordt behandeld, wordt voor België aan de 'Grote Oorlog' van 1914-1918 herinnerd.

Op die manier wordt in *De Gouden Delta der Lage Landen* de voorbije beschaving opgeroepen. De geschiedenis is er geen woelige, levendige realiteit, maar een schouwspel van verinnerlijkte beelden. Ongewild markeert het boek daardoor veeleer een glorieus einde dan een weldoordacht aanknopen bij een traditie. Voor een exportproduct, dat juist op de vitaliteit van de Nederlanden wil wijzen, is dat een merkwaardige constatering.

Jo Tollebeek

De Gouden Delta der Lage Landen. Twintig eeuwen beschaving tussen Seine en Rijn, Mercatorfonds Paribas, Antwerpen, 1996, 404 p.

De Franse Nederlanden

Naar jaarlijkse traditie behandelt dit jaarboek een breed scala van onderwerpen. Verspreid over vijf Nederlandstalige, vijf Franstalige en drie tweetalige artikelen komen theater, schilderkunst, pers, economie, literatuur, politiek, godsdienst, museum- en archiefwezen aan de orde. Enkele artikelen handelen over de actualiteit; andere hebben een historisch karakter. Kortom, de gehele waaier aan thema's die onder de brede noemer 'cultuur' - het interesseveld van het jaarboek - te vatten zijn, komt hier aan bod.

De Franse Nederlanden komen in dit jaarboek logischerwijze naar voren als een culturele micro-kosmos. Uit de artikelen die een overzicht bieden van recente ontwikkelingen in de musea voor schone kunsten, in de Rijsselse theaterwereld en van de positie van het Nederlands in Frankrijk blijkt telkens dat de overheid - vooral via subsidiëring en erkenning - het culturele leven in de regio's wil stimuleren. In de jaren zestig lanceerde André Malraux de 'Centres Dramatiques Nationaux' en in de jaren tachtig werden diverse 'Fonds régional d'Acquisition pour les Musées' opgericht. In beide gevallen geldt duidelijk dat overheidsinitiatieven weliswaar nuttig en misschien zelfs noodzakelijk zijn, maar dat ze slechts succesvol kunnen zijn in de mate dat diegenen die op lokaal of regionaal vlak voor de uitvoering moeten zorgen (theatermakers, conservators) met de geboden mogelijkheden creatief omspringen. Zo is Rijsel een springlevende theaterstad geworden, met een ruim aanbod aan erg uiteenlopende gezelschappen en repertoires; zo zullen diverse lokale en regionale musea nog geruime tijd een gericht aankoopbeleid moeten volhouden om hun doelstelling - een staalkaart bieden van wat de regio produceerde - te bereiken.

De beslissing van Parijs om het CAPES (Certificat d'Aptitude au Professorat de l'Enseignement du Second Degré) Nederlands in te stellen zal voor de positie van het Nederlands in (Noord-) Frankrijk niet zonder gevolgen blijven. In juni 1998 zal het eerste examen kunnen worden afgelegd. Hoewel van een dergelijke maatregel op korte termijn geen spectaculaire effecten mogen worden verwacht, heeft deze beslissing een grote betekenis als een door de overheid gegeven signaal. De betekenis van deze beleidsbeslissing blijkt onder meer uit het overzichtsartikel van zeventig jaar Nederlands aan de katholieke universiteit van Rijsel.

In deze drie gevallen is dus telkens sprake van wisselwerking tussen overheidsinitiatief en lokale acties. Ze tonen aan dat de rol van de overheid zich het beste beperkt tot het creëren van een kader, waarin dan duizend bloemen kunnen bloeien. Een 'cultuurpolitiek' in de zin van een regelgevend, natievormend beleid heeft een betuttelend effect dat de culturele creativiteit niet begunstigt. Deze politiek kan echter wel nuttig zijn met het oog op een conserverende collectievorming, die zonder een dergelijk beleid niet binnen handbereik zou zijn.

Ook wat betreft de geschreven pers sluit Frans-Vlaanderen aan bij de West-Europese ontwikkelingen. De 'traditionele' waaier van kranten heeft het moeten afleggen tegenover één reus: *La Voix du Nord*. Deze vertoont meteen echter een aantal zwakheden, eigen aan elke grote financiële groep: het voortbestaan hangt eerder af van de commerciële resultaten